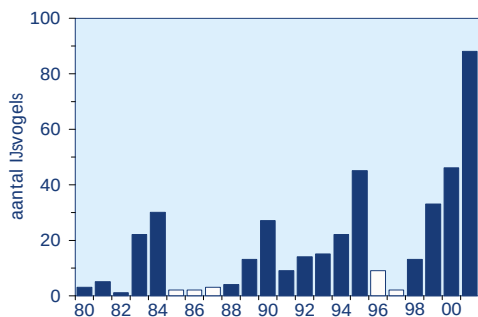
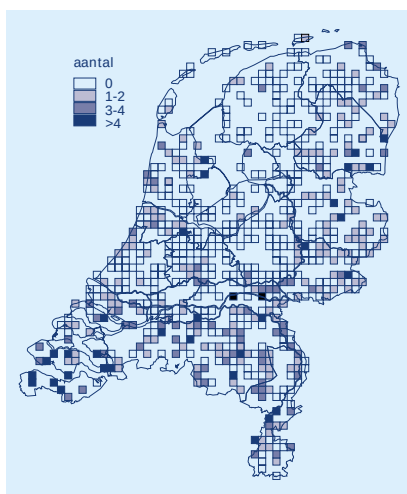

PTT-resultaten december 2001

In samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek werd in de winter 2001/2002 alweer voor de 24ste maal het Punt Transect Tellingen-project (PTT) georganiseerd. Ruim 400 waarnemers telden tussen 15 december en 1 januari op bijna 400 routes exact vijf minuten op ieder van de 20 telpunten langs de route. Hieronder volgt een overzicht van wat er zoal werd gezien. Verder wordt het voorkomen van de Patrijs in de winter uitgelicht, en vergeleken met de recent verschenen broedvogelatlas.

Figuur 1. Aantal IJsvogels in december 1980-2001. Witte staafjes geven tellingen aan die volgen op een strenge of koude winter.

Figuur 2. Verspreiding van de Patrijs in december 1980-2001. Weergegeven is het gemiddeld aantal exemplaren per telling en per atlasblok.

Winterse telling

In december 2001 werden 384 routes geteld. Dit aantal is iets lager dan een jaar eerder (403). Een oorzaak is waarschijnlijk dat een aantal weekeinden in de telperiode slecht weer kenden. Veel tellers gaan juist die dagen op pad. Meer dan de helft van alle tellingen (57%) werd uitgevoerd op slechts vijf van de 18 teldagen tussen 15 december en 1 januari; drie zondagen (16, 23 en 30 december), een zaterdag (29 december) en Oudejaarsdag. Er werd dit jaar op de formulieren vaak melding gemaakt van sneeuw. Op 12% van de routes was sprake van een egaal gesloten sneeuwdek terwijl bij nog eens 32% van de tellingen er plaatselijk sneeuw of een dunne laag sneeuw aanwezig was. Bovendien werd regelmatig ijs gemeld; op 53% van de routes in combinatie met open water en op 4% van de routes lag overal een gesloten laag ijs. Een telling met een winters trekje dus. Dat gold echter niet voor de winter als geheel, zelfs als zacht geboekt kon worden. Niettemin zal de telling zelf door de korte vorstperiode zijn beïnvloed, getuige ook diverse meldingen van vorststrek. Zo zagen de tellers in de duinen bij Heloo op hun 'Route-six' op 23 december ruim 2300 Koperwieken en bijna 900 Veldleeuweriken passeren.

Soorten en aantallen

In totaal werden 185 soorten (incl. 14 exoten) en ruim 1,27 miljoen vogels genoteerd. Net als in andere jaren was er een grote spreiding in soorten en aantallen tussen routes onderling. Gemiddeld werden er op een route ruim 3.300 vogels geteld. Een waarnemer op een route in Noord-Brabant moest het doen met 85 vogels, terwijl tijdens een

telling op Ameland 34.210 vogels werden genoteerd, zij het voor het merendeel Scholeksters. Het aantal soorten (incl. exoten) varieerde van 15 tot 73 (gemiddeld 41).

Net als in de voorgaande jaren waren het vooral Smient (181.000), Kolgans (165.000) en Spreeuw (108.000) die hoge aantallen bereikten. Het hoogste aantal vogels van één soort op één route betrof dit jaar Smient, waarvan er 19.500 werden gezien in de Reeuwijkse Plassen. Andere soorten waarvan meer dan 10.000 exemplaren op een route werden gezien waren Brandgans (op twee routes in Friesland), Kolgans (routes in West-Brabant en langs de IJssel), Smient (nabij Hoorn-Edam), Toppereend (IJssemeer) en de Scholeksters op Ameland. In presentie waren Zwarte Kraai (98,4%), Merel (98,2%), Koolmees (96,1%), Buijzerd (94,2%) en Houtduif (91,3%) de talrijkste soorten. Deze soorten zijn bijna ieder jaar wel in de top vijf te vinden. Natuurlijk zagen de tellers ook weer de nodige bijzonderheden, zoals Noordse Stormvogel, Zwarte Rotgans, Roodhalsgans, Rode Wouw, Kleine Burgemeester en Notenkraker (alle één), een zingend mannetje Grote Kruisbek, Heilige Ibis (19), Kraanvogel (6 overtrekkend) en Drieteenmeeuw (35). Misschien nog wel ongewoner was de waarneming van een groep van 20 Grauwe Gorzen nabij Sint-Oedenrode (NB). Nog een Grauwe Gors werd gezien bij Helmond. Een Zeearend tegenkomen is natuurlijk altijd een 'klapper'. Dit jaar verschenen ze op routes in de Biesbosch, Zuidelijk Flevoland en de Kennemerduinen. Voor de IJsvogel was het een absoluut recordjaar na drie zachte tot zeer zachte winters op een rij (figuur 1). In totaal werden maar liefst 88 vogels gezien, een verdubbeling ten opzichte van de vorige topjaren 1995 en 2000 (resp. 45 en 46). Op een route bij het Vossemeer werden maar liefst zeven IJsvogels gezien en op twee routes scheerden vier IJsvogels langs (nabij Doesburg en Kreileroord).

De PTT-indexen van 84 soorten wintervogels (december 1980-2001) zijn te vinden op de homepage van SOVON (www.sovon.nl). Geïnteresseerden zonder toegang tot internet krijgen ze toegestuurd door even contact op te nemen met Arjan Boele op het SOVON-kantoor.

De Patrijs uitgelicht

In een groot deel van het verspreidingsgebied in Europa is de Patrijs een uitgesproken standvogel, zo ook in ons land. De Patrijs is dan ook een soort waarbij

de broedvogel- en wintervogelpopulatie dezelfde is. Dit maakt het een leuke soort eens nader te bekijken nu we 'alles' weten over de huidige broedvogelstand na het uitkomen van de atlas. Gedurende de afgelopen decennia is het aantal broedende Patrijzen in ons land sterk afgenomen en is ook de verspreiding sterk ingekrompen. Zoals onder meer uit de nieuwe broedvogelatlas blijkt, is de belangrijkste oorzaak voor de achteruitgang van de Patrijs in Nederland de huidige landbouwpraktijk met schaalvergroting, bedrijfspecialisatie en pesticidengebruik. Dit heeft geleid tot een cultuurlandschap waarin de broedresultaten slecht zijn en jonge vogels verhongeren. Verder biedt het huidige landschap slechte overwinteringsomstandigheden en weinig bescherming tegen predatoren.

Verspreiding

De Patrijs is een schaarse soort in het PTT-project. In december 1978-2001 werden ruim 7.200 exemplaren aan de telformulieren toevertrouwd, op een totaal van 23 miljoen vogels. Per december-telling werden er tussen de 99 (in 2000) en 480 (1994) Patrijzen gemeld. Op 36% van alle routes is al eens een Patrijs gezien. Patrijzen worden in winters Nederland vooral gezien in het zuiden en oosten en veel meer lokaal in de rest van het land (figuur 2). De enige routes waar ooit meer dan 50 Patrijzen werden gezien in december liggen beide in Zeeuws-Vlaanderen: route "Ronde van Groede" (in 1993, 1997 en 1998 resp. 55, 64 en 66) en route "Rondom Bier-vliet" (in 1987 en 1994 resp. 54 en 69). Op een telling in november 1996 werden op route "Ronde van Groede" zelfs 99 vogels geteld. Andere routes met relatief hoge aantallen in december zijn route "Atlasvak - Andijk" (NH, max. 39 in 1981) en route "Schenge - Heerenpolder" in Zuid-Beveland (max. 38 in 1978).

Aantalsontwikkeling

Het mag geen verrassing heten dat gelijk aan het aantal broedvogels ook de wintervogelstand in de jaren tachtig en negentig sterk is afgenomen (figuur 3). Het verloop van de PTT-index laat een sterke afname zien (1980-2001 -83%) maar deze is niet gelijkmatig. Tussen 1980 en 1987-89 daalde de stand snel met een kleine opleving in 1985 en 1986 (effect van sneeuw, waardoor vogels beter zichtbaar zijn?). De periode 1989-96 laat vervolgens een opvallende toename zien. Mogelijk kon de soort profiteren van een reeks aan (vrij) zachte winters die volgden op de strenge winters in het midden van de jaren tachtig. Rond 1995-96 keerde het tij echter en

sindsdien zijn de aantallen weer sterk afgenomen tot record-lage aantallen in 2000 en 2001.

Een andere manier om naar de PTT-resultaten te kijken is het gemiddeld aantal Patrijzen dat per route is gezien (figuur 3). De ontwikkeling die deze figuur laat zien is vergelijkbaar met de index. In 1980-81 werden gemiddeld per route ruim 1,6 Patrijzen gezien, tijdens de twee meest recente tellingen was dat minder dan 0,4 exemplaar (-79%). Het heeft er verder alle schijn van dat de aantallen in 1978 en 1979, toen het PTT-project twee proefjaren draaide, nog hoger waren. Het ging toen gemiddeld om 2,4 exemplaar per route, een aantal dat overigens is gebaseerd op relatief weinig routes.

Lokaal uitgestorven

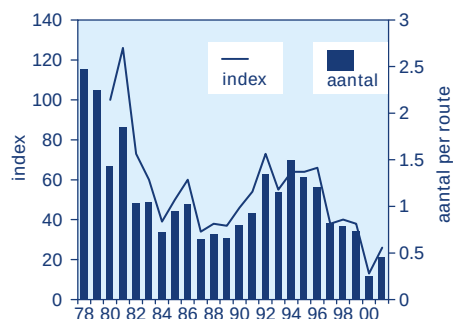
In de periode tussen beide broedvogel-atlassen is de Patrijs uit grote delen van het land verdwenen: westelijk Groningen, Friesland, Flevoland, Veluwe, Utrecht, het Gooi en enkele aangrenzende gebieden. In sommige van deze gebieden staat op figuur 2 nog wel een stip. Meest opvallend is de stip op Schiermonnikoog. In december 1990 werd op Schiermonnikoog één Patrijs gezien maar in 1998-2000 bleek de soort er uitgestorven. Ook in de Noordoostpolder is de soort waarschijnlijk uitgestorven als broedvogel. In de omgeving van Creil werden in december 1986 en 1991 nog wel Patrijzen gemeld (resp. 22 en 2 ex.).

Vier regio's

Om wat meer inzicht te krijgen in regionale verschillen is de aantalsontwikkeling in verschillende delen van het land uitgezet (figuur 4). Er is hierbij onderscheid gemaakt in vier regio's: Noord (Groningen, Friesland, noordelijke helft Noord-Holland), Oost (Drenthe, Overijssel, Achterhoek, Veluwe), West (Utrecht, zuidelijke helft Noord-Holland, Zuid-Holland) en Zuid (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg en rivierengebied Gelderland). Uit de verspreidingskaart (figuur 2) blijkt dat de kans om een Patrijs te zien verschilt tussen genoemde gebieden. Op routes in regio Zuid worden het meest regelmatig Patrijzen aangetroffen (56% van de routes), gevolgd door Oost (36%), Noord (24%) en West (20%). In regio Zuid is het aantal exemplaren gemiddeld het hoogst terwijl de aantallen in West gemiddeld het laagst zijn (figuur 4, let op verschil in y-as tussen de twee figuren). De achteruitgang heeft zich in het gehele land voorgedaan maar is niet overal even sterk. De afname over 1980-2001, zoals aangegeven met de regressielijnen

in figuur 3, bedraagt 96% in Noord, 65% in West, 54% in Oost en 35% in Zuid. De eerder genoemde opleving van het aantal winterse Patrijzen in de eerste helft van de jaren negentig blijkt met name veroorzaakt door opvallend hoge aantallen in regio Zuid. Ook in Noord en, in mindere mate West, waren dit enkele goede jaren. Uit bovenstaande resultaten blijkt duidelijk dat de Patrijs in ons land sterk onder druk staat en steeds meer een vogel van het zuiden (en mindere mate oosten) van het land is geworden.

Arjan Boele

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van de Patrijs in Nederland met index (december 1980-2001) en gemiddeld aantal exemplaren per route (december 1978-2001).

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van de Patrijs in vier regio's in Nederland (zie ook tekst). Weergegeven is het gemiddelde aantal Patrijzen per route in 1980-2001 met bijbehorende regressielijn.

